

Byahornet

ÅRGÅNG 41 1982

NUMMER 5

= Skåneland

MARGARETA MODIG

Den skånsk-svenska unionen för 650 år sedan

Den skånsk-svenska unionen! Ja, det låter kanske underligt, men det var de skånska stormännen som jämnade vägen för den och kontaktade den svenske konung Magnus Eriksson av Folkungaätten. Låt oss begrunda förspelet till denna märkliga union.

Sedan tidig medeltid eller vikingatid hade Skåne varit en enhet omfattande jämväl Halland, Blekinge och Bornholm. Även sedan kungarna kommit att sitta på Själland var det till Skånes Landsting vid Arendala utanför Lund de måste komma för att utropas, krönas och sedan regera. I praktiken var det dock så, att en grupp skånska stormän kring gälkaren (jämförbar med finansminister) styrde och ställde å kungens vägnar. Detta skedde ofta under hårt motstånd från ärkebiskopen i Lund, vilket medförde att Skåneland till tider framträdde högst självständigt. De skånska herremännen kring ärkebiskopen kunde också vara ytterst självväldiga och tiden 1000–1200 präglades av ideliga uppror mot konungen.

Skåne intog alltså en mycket självständig ställning i det danska riket och förklaring finner man i det förhållandet, att kyrkan redan år 1103 fick sitt nordiska centrum i Lund. Dit förlades ärkebiskopsstolen för detta Ultima Thule och kyrkofursten i Lund regerade Danmark, Norge, Island, Sverige och Finland. När sedan denna kyrkunion splittrades på tre ca 1150 förblev

Lund maktens centrum. Och detta centrum var inte att förakta. Här samlades väldiga rikedomar, såväl materiella som andliga. Det var från Lund de viktiga kontakterna med påve och kejsare utgick. Det var här man kunde läsa, skriva och räkna. Att sedan det viktigaste myntverket förlagts hit gjorde ju inte saken sämre. Låt vara att kungen satt i Roskilde vid denna tid och gjorde anspråk på att få styra Danmark; det var i alla fall i Skåne allt av vikt och värde avhandlades.

Förhållandet mellan konung och kyrka hade från början varit gott, men under 1200-talet inträdde en märkbar förändring. Det var ju så, att kyrkan och klostren blivit allt rikare och kronan allt fattigare och ärkebiskopen fruktade med rätta världsliga ingrepp i kyrkans frihet. Han önskade skattefrihet och frälse för all egenom och konungen stretade emot, väl medveten om att man i så fall snart fick en stat i staten. Från och med ca 1250 rasade denna strid fram och åter och det gick så långt att ärkebiskopar fängslades och hela riket lystes i bann av påven nere i Rom.

Nu fanns det en tredje part i denna maktkamp och det var det världsliga frälset, adeln. I Skåne fanns en gammal bondéadel av hövdingar och ätteöverhuvuden. Deras makt var inte att förakta. De styrde och ställde på de olika tingen och deras ord vägde tungt vid själva landstinget i Lund och på konungens eget kungsting i Helsing-

borg. Det var ätter som Galen och Graa, Skanung och Baad, Litle och Most, Gagge och Bing, Due och Dros. Några var lokala men andra hade gift sig över gränserna i Norden och på så vis kommit att äga gods i både Sverige, Danmark och Norge. Konungen försökte knyta detta frälse till sig genom att avkräva medlemmarna personlig trohetsed och genom att förläna de mäktigaste stora jordområden och inlemma dem i sitt råd. Han knöt dem till sig och sin ätt genom äktenskaps- och släktband och gav dem vittgående privilegier. En följd av allt detta var att det skånska frälset blev mäktigare och mäktigare.

Sådant var läget, då själva förspelet till unionen mellan Skåne och Sverige tog sin början. Redan under 1200-talet hade olika medlemmar av kungahuset erhållit Halland som personligt län. När Erik Klipping mördades 1286 utpekades en samling sammanvarna herrar och bland dem befann sig den mördade konungens frände Jacob Nielsen av Norra Halland. Han och de övriga dömdes fredlösa och sökte sig därför nya bundsförvanter i Norge. År 1305 lämnade Jacob Nielsen sitt län till den norske kungen och därmed hade norra Halland, vilket lydde under skånsk lag hamnat i ett annat nordiskt rike. Vid samma tid hamnade även Södra Halland i blåsväder och överlämnades i personalunion under den svenske hertig Erik, som genom skickligt ränksmideri blev hertig av Södra Bohuslän, Västra Sverige samt Norra Halland och ingick förlovning med Ingeborg, arvtagarinna av Norge, i hopp om att bli detta rikets konung. Genom Nyköpings gästabad 1317 gick dessa planer om intet och 1318 svalt Erik ihjäl i fängelset, men de frön hans verksamhet sått spirade upp i hertig Kristoffer, broder till Erik Menved i Danmark, och de skånska herrarna kring ärkebiskop Eger Juul och ett öppet uppror var nära

förestående. I villervallan som följde kom nya konungar på tronerna. I Danmark valdes hertig Kristoffer och i Sverige hertig Eriks son Magnus, vilken även ärvde Norge. De verkliga makthavarna var dock Magnus moder Ingeborg av Norge och de svenska stormännen. Plötsligt dyker ännu en sol upp på himlen. Det är Knud Porse av frejdad skånsk-halländsk ätt, som är en bildad och begåvad partigångare, som snart vunnit Ingeborg för sina syften. Hans planer på att erövra Skåne med tyska furstars hjälp misslyckades under fälttåget 1322, men han lyckades kratsa samman sina kastanjer så att han blev hertig av Södra Halland med Södra Åsbo och Bjäre härader inne i själva Skåne.

I Danmark stod det illa till vid denna tid och de verkliga makthavarna var holsteinska grevar. Greve Gerhard satt i Jylland och greve Johan, kallad den milde, satt i Skåne. Han hade även Blekinge. Bakgrunden var rikets usla finanser och grevarna var panthavare, vilket i praktiken innebar, att de fick uppbära all skatt i sina områden till dess Kristoffer betalt skulden till dem. Hur skulle han kunna det? Han hade blivit en konung utan land.

Grevarna och deras tyska vasaller utövade ett sannskyldigt skräckvälde och tyranni i Skåne. Rättslösheten bredde ut sig och folket klagade vid tingen. Borgare, bönder, frälse och prästerskap, alla led de av det tyska förtrycket och under det holsteinska oket. År 1332 var måttet rågat och efter tingsmöte vid Arendala tågade allmogen under frälsemännens ledning in i Lund och jagade tyska knektar på flykten. I Domkyrkan hade de holsteinska herrarna tagit sin tillflykt och dit in trängde de uppretade skåningarna med långskaftade yxor, slipade skärar, vässade svärd och spetsiga hötjugor. Blodbadet nere i kryptan blev kort men verkningsfullt. Inom kort hade

Skånes allmoge rest sig och erövrat borgarna, med undantag av Kärnan i Helsingborg. Där satt greve Johan och hackade tänder medan leden av skåningar slöt sig kring murarna. Under tiden hade en delegation av skånska frälsemän och prelater under ärkebiskop Karl Eriksen, den röde kallad, av ätten Galen dragit till Kalmar och hyllat den svenske kungen Magnus Eriksson som Skånes överhuvud och i gengäld fått brev på att han befäste den skånska kyrkans och det skånska frälsets gamla privilegier. En personalunion hade kommit till stånd och man skrev den 19 juni år 1332.

I augusti samma år dog konung Kristofer av Danmark och i Skåne rustade sig Magnus Eriksson "konung av Skåne" att driva ut greve Johan från Kärnan. Nu lade sig Hansan i spelet och förmådde Johan att överlåta sin pant till Magnus, som redan följande år hyllades som konung av skåningarna invid Lund. Lugnet och ordningen var återställda i Skåne.

År 1340 tog tyskväldet slut i Danmark och Valdemar Atterdag hyllades i Jylland som danskarnas konung. En ny ränksmidare hade sett dagens ljus och snart hade han övertygat Magnus Eriksson om sin vänskap och att denne skulle få sitta i orubbat bo. För Skåne innebar det att skånsk lag skulle fortsätta att gälla, frälset och kyrkan skulle

få behålla sina rättigheter och ärkebiskopen sitta trygg i Lund. Skånska män skulle ej ställas till ansvar för något brott mot danske kungen eller tvingas lämna Skåne. De skulle inte heller vara förpliktigade att rusta och gå i krigstjänst utanför Skånes gränser. När nu Magnus Eriksson trodde sin tron i Skåne tryggad, rycktes marken undan av de stormän som uppsökt honom i Kalmar och här framgår det klart och tydligt att det varit ett skånskt initiativ. När man behövde en samlande konung hade man valt Magnus av Sverige. Nu när man fått fred igen gjorde sig andra behov starkare och därmed skakade man av sig samme Magnus. Frälset och kyrkan hade starka band med Själland, Fyn och Jylland och sökte sig därför åter under Danmark. År 1360 hyllade man Valdemar Atterdag vid Lund och trots att Magnus Eriksson och senare Albrecht av Mecklenburg älskade att kalla sig konung av Skåne, var det Valdemar och hans avkomlingar som bar titeln med bättre rätt. Dock måste man i denna skånsk-svenska union 1332-60 se föregångaren till den skånska Kalmarunionen. De skånska frälsemännen hade under de 30 åren under Magnus lierat sig med svenska ätter och sålunda lagt grunden för en vidare nordisk union. På samma sätt som i kyrkans barndom hade Skåne blivit centrum i nordens.
